
Milica Đuričić

Upotreba i stavovi o upotrebi ženskih nomina agentis u srpskom jeziku

Rad se bavi ispitivanjem upotrebe i stavova o upotrebi ženskih nomina agentis. Sprovedena je anketa kojom je ispitana upotreba ženskih nomina agentis, kao i stavovi o njihovoj upotrebi. Rezultati su statistički obrađeni i ustanovljena je značajna korelacija između stava i upotrebe.

Uvod

Ovaj rad se bavi upotrebom ženskih nomina agentis, odnosno imenica kojima se označavaju vršioци radnji i nosioci zanimanja, kao i stavovima govornika o njihovoj upotrebi.

Poslednjih godina se o ovom problemu sve više govori. Naime, u javnoj i društveno-političkoj komunikaciji postavlja se pitanje: kada i kako imenovati zvanja, zanimanja, titule, funkcije i sl. kada je reč o osobama ženskog pola, pogotovo ukoliko je potrebno naglasiti da se radi o ženskoj osobi. Međutim, jezička praksa ukazuje na to da upotreba ženskih nomina agentis ne ide u korak sa sociološkim i kulturno-političkim razvitkom društva, tj. da jezik ne nalazi uvek rešenja u prilog činjenici da u savremenom društvu žene sve više zauzimaju pozicije koje su nekada bile predodređene samo za muškarce. Stoga postoji mišljenje da se korišćenjem muškog roda za imenovanje zanimanja i titula ženskih osoba ignoriše činjenica da i ženske osobe obavljaju mnoge „muške“ funkcije (Fekete 2008).

Iako se imenice tipa nomina agentis po pravilu navode u obliku muškog roda, jer se u tom slučaju mogu odnositi i na muškarce i na žene, javlja se tendencija ka upotrebi ženskih oblika, jer imenica muškog roda kazuje samo kako glasi ime nekog zanimanja, ne može precizirati da je reč o ženskoj osobi, a može sugerisati da se radi o muškarcu. Varijante ovih imenica ženskog roda se najčešće dobijaju izvođenjem od odgovarajućih imenica muškog roda, dodavanjem mocionih sufiksa *-ka*, *-ica*, *-(k)inja*.

*Milica Đuričić (1991),
Loznica, Mačvanskog
partizanskog odreda,
učenica 3. razreda
Gimnazije „Vuk
Karadžić“ u Loznici*

*MENTOR: Jovan
Čudomirović, Filološki
fakultet Univerziteta u
Beogradu*

Ovim radom želi se pokazati u kojoj meri današnji srednjoškolci upotrebljavaju ženske nomina agentis, ispituje se njihov stav prema upotrebi ovih imenica i ispituje se postoji li korelacija između nečijeg stava i upotrebe imenica određenog roda. Ovo je interesantno i zbog toga što je primećeno da se i pored težnje ka upotrebi imenica ženskog roda pojavljuju neke jezičke teškoće koje navode ispitanike da se ipak odluče za imenice muškog roda. Zbog same prirode problema može se očekivati da će devojke biti sklonije upotrebi ženskih oblika nomina agentis nego momci.

Sličnom tematikom bavila se Svenka Savić (Savić 1995), kao i Ana Barbatesković (Barbatesković 2006), koja je ispitivala upotrebu ženskih nomina agentis na primeru dnevnih novina.

Materijal i metode

Građu za ovaj rad čini anketa, sprovedena nad 180 srednjoškolaca, 90 učenica i 90 učenika, u Loznici, juna 2009. godine. Anketa se sastojala od dva dela. Prvi deo činilo je 36 pitanja otvorenog tipa. Svaki primer sastoji se od dve rečenice. Prva rečenica nosi informaciju o onome čije zanimanje treba imenovati. Zadatak ispitanika je da u drugoj rečenici upišu u dati kontekst imenicu koja odgovara onoj reči iz prethodne rečenice koja se odnosi na neko zanimanje, i ta reč je uglavnom podvučena. Primer: „Jelena se bavi naukom. Ona je _____.” .

Većina imenica čija se upotreba ispituje uzeta je iz građe za rad Ane Barbatesković o upotrebi ženskih nomina agentis u dnevnoj štampi. Osim njih, ispituje se i upotreba nomina agentis koje se u muškom rodu završavaju na *-log* (npr. psiholog), a kojih u radu Ane Barbatesković nema.

Drugi deo ankete čini 5 pitanja zatvorenog tipa u vezi sa stavom ispitanika o upotrebi ženskih nomina agentis (o jezičkoj pravilnosti, pravednosti, o upotrebi u medijima, upotrebi u svakodnevnom govoru, kao i o tome da li ispitanicima smeta kada neko ženu oslovljava profesijom/zanimanjem u muškom rodu). Za svako pitanje bilo je 5 ponuđenih odgovora: *a) da, uvek; b) uglavnom da; c) nemam stav; d) uglavnom ne; e) ne, nikad*. Bitno je napomenuti da su ispitanici prvo popunjavali prvi deo ankete, a tek potom dobijali drugi. Od ispitanika se zahtevalo da na oba dela ankete upišu proizvoljnu šifru, kako bi se ti delovi mogli kasnije spojiti i uporediti.

Prvi deo ankete obrađen je tako što je izbrojan broj odgovora u ženskom rodu, muškom rodu i broj odgovora sa oba roda za svakog ispitanika. Takođe je urađena statistika za svako pitanje pojedinačno, odnosno izbrojano je koliko se kakvih odgovora pojavilo za svako od pitanja. Odgovori u kojima su se umesto traženih imenica pojavili pridevi ili glagoli, kao i potpuno irelevantne imenice tretirani su kao nepopunjeni

delovi ankete. Potrebno je naglasiti da se pod imenicama irelevantnim za istraživanje podrazumevaju one koje ne spadaju u nomina agentis.

Na sličan način obrađen je i drugi deo ankete – urađena je statistika za svakog ispitanika, kao i za svaki odgovor pojedinačno. Zatim su upoređivani delovi ankete svakog ispitanika i izvedena je generalna korelacija između stava i upotrebe ženskih nomina agentis.

Analiza i diskusija

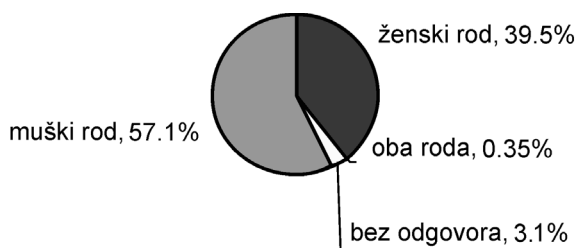
Analiza materijala urađena je sa tri aspekta. Prvo je urađena analiza prvog dela ankete, gde je za svakog ispitanika izbrojan broj imenica ženskog roda i muškog roda, zatim analiza drugog dela, odnosno analiza stava ispitanika, a zatim je statistički izvedena generalna korelacija između upotrebe i stava ispitanika.

Upotreba

Ovaj deo ankete se sastoji od 36 primera. Potrebno je naglasiti da postoje i slučajevi kada su ispitanici pisali imenice oba roda, kao i slučajevi kada su ostavljali nepopunjena polja. Odgovori koji su se sastojali od prideva (*lepa*), glagola (*žena, a gudi*), imenica koje nisu nomina agentis (*pomoć*), skraćunica (*prof.*), kao i od imenica treće deklinacije koje se mogu smatrati imenicama i muškog i ženskog roda (jer su gramatički uvek ženskog roda, a prirodni rod im može biti i muški – *sudija, atleta*) tretirani su kao prazna polja, jer su smatrani irelevantnim za ovo istraživanje. Na kraju su dobijene četiri grupe odgovora – odgovori u ženskom rodu (*naučnica, studentkinja* itd.), odgovori u muškom rodu (*naučnik, student* itd.), odgovori u oba roda (*naučnik/ca, glumac/glumica*) i isključeni odgovori, koji su prethodno definisani.

Takođe je bitno napomenuti da se nisu u svim primerima uvek dobijale tražene imenice, ali ukoliko je imenica nomina agentis – uzimana je u obzir. Npr. u prvom pitanju očekivani odgovor bio je *šef* ili *šefica*, ali su se pored ovih imenica javile i: *direktor(kalica), organizator(ka), menadžer(ka), koordinator(ka)* i dr.

Što se upotrebe ženskih nomina agentis tiče, rezultati najpre pokazuju da su devojke sklonije upotrebi ženskih nomina agentis nego mladići. Naime, ispitanice su u 45% slučajeva odgovorile imenicom ženskog roda, dok su ispitanici upotrebili imenicu ženskog roda u 36% slučajeva. Značajnost ove razlike je statistički potvrđena ($n = 180, p < 0.05$). Na sveobuhvatnom planu (uključujući sve grupe odgovora) pokazalo se da su ispitanici u 39% slučajeva upotrebili imenicu ženskog roda, što se vidi na grafiku koji sledi (sa mogućom greškom u prebrajanju od 0.03%).

Slika 1.
Odnos odgovora u prvom delu ankete

Figure 1.
Percentage of answers in the first part of the survey (feminine gender 40, masculine gender 57, both genders 0.35, and no answer 3.1 percent)

Anketa je pokazala i da su imenice ženskog roda koje su najfrekvencije *učiteljica* (u 96% slučajeva), *glumica* (95% slučajeva), *sekretarica* (76% slučajeva), što je i očekivano jer su ove imenice ženskog roda u govoru najčešće (u odnosu na druge nomina agentis) s obzirom da se njihova zanimanja najčešće vezuju za osobe ženskog pola ili se podjednako često vezuju i za muškarce i za žene. Nasuprot njima su imenice: *arheolog* (koja se u 97% slučajeva javila u obliku muškog roda), *psiholog* (u 93% slučajeva), *sociolog* (u 89% slučajeva), što se moglo i očekivati uzevši u obzir činjenicu da se u radu Ane Barbatesković (Barbatesković 2006) nije pojavio nijedan primer imenice u ženskom rodu koja se u muškom rodu završava na *-log*. Pored toga, ove imenice su stranog porekla i predstavljaju veoma značajan i gotovo nepremostiv problem tvorbe ženskih oblika (Fekete 2008).

Stav

U ovom delu ankete odgovori su statistički obrađeni tako što je svakom od njih dodeljena po jedna ocena (od 5 do 1, idući od a ka e), pa je izračunat opšti stav svakog ispitanika. Na taj način su dobijene 3 grupe ispitanika po stavovima: 1) ispitanici čiji opšti stav ima vrednost manju od 2.5 (ispitanik smatra da treba koristiti muške nomina agentis za označavanje žena); 2) ispitanici čiji opšti stav ima vrednost između 2.5 i 3.5 (ispitanik ima neutralan stav); 3) ispitanici čiji opšti stav ima vrednost veću od 3.5 (ispitanik smatra da treba koristiti ženske nomina agentis). Prvoj grupi pripadaju 34 ispitanika (19%), drugoj 82 (46%), a trećoj pripadaju 64 (36%), što nam govori da je ispitanika koji imaju stav da ženske nomina agentis treba upotrebljavati više nego onih koji misle da ne treba, ali ih je ipak manje od polovine ukupnog broja ispitanika.

Posmatrajući posebno devojke i mladiće, uočene su neke razlike u stavovima. Kod ispitanica se u grupi ispitanika koji ne teže upotrebi ženskih nomina agentis nalazi 8.9% devojaka, a kod muških ispitanika taj procenat iznosi 29% od svih muškaraca. U grupi ispitanika sa pozitivnim stavom prema upotrebi ženskih nomina agentis nalazi se 44% od svih devojaka, a 27% od svih muškaraca. Iz ovoga jasno sledi da je ženski deo populacije skloniji upotrebi ženskih nomina agentis.

Jasniji prikaz ovih procenata nalazi se u tabeli 1.

Vrednost opšteg stava	Udeo (%)		
	Svi ispitanici	Ženski ispitanici	Muški ispitanici
Manja od 2.5 (ne treba koristiti ž.n.a.)	18.9	8.9	28.9
Između 2.5 i 3.5 (neutralan stav)	45.6	46.7	44.4
Veća od 3.5 (treba koristiti ž.n.a.)	35.6	44.4	26.7

Primećeno je i da se na nivou svih ispitanika pojavilo najviše odgovora pod *b* (uglavnom da), i to posmatrajući ukupan broj, kao i pojedinačna pitanja. Ukupno postoje 393 odgovora pod *b* (44% od svih odgovora). Najmanje odgovora se pojavilo pod *e* (ne, nikad) – sveobuhvatno, kao i na planu prva četiri pitanja pojedinačno (na sveobuhvatnom planu – 80 (8.9% od svih odgovora)). Posmatrajući samo peto pitanje (Da li vam smeta kada neko u govoru ili tekstu oslovi ili predstavi ženu profesijom/ /zanimanjem u muškom rodu?), nasuprot ostalim pitanjima, najmanje odgovora se pojavilo pod *a* (da, uvek). To nas može dovesti do zaključka da je najmanji broj ispitanika koji su imali potpuno negativan stav o upotrebi muških nomina agentis za ženske osobe, kao i onih kojima lično smeta kada se žena oslovljava ili predstavlja imenicom muškog roda, odnosno da ispitanici teže upotrebi ženskih oblika, ali ih upotreba muških ne pogađa lično.

Tabela 2. Pregled broja odgovora po pitanjima

Odgovor	Pitanje					Ukupno	Udeo (%)
	1.	2.	3.	4.	5.		
a)	26	27	33	27	22	135	15.0
b)	93	70	82	88	60	393	43.7
c)	32	32	33	33	23	153	17.0
d)	24	34	20	27	34	139	15.4
e)	5	17	12	5	41	80	8.9

Naravno, ovi podaci se razlikuju posmatrajući posebno ženske i posebno muške ispitanike. Kod devojaka je takođe najviše odgovora pod *b* (38% od svih odgovora), a najmanje pod *e* (8.2%), što dovodi do istog zaključka kao i u prethodnom, sveobuhvatnom slučaju. Kod muškaraca najviše odgovora ima takođe pod *b* (32% od svih odgovora), sa manjim

oscilacijama kod pojedinačnih pitanja (kod 2. pitanja najviše je odgovora pod *d*), a kod 5. najviše pod *e*, što znači da upotrebu muških nomina agentis uglavnom ne smatraju nepravednom i da im upotreba muških nomina agentis za osobe ženskog pola ne smeta, a najmanje odgovora (posmatrajući ukupan broj odgovora) ima pod *a* (12%), što znači da muškarci retko imaju sasvim pozitivan stav o korišćenju ženskih nomina agentis. U tabeli 2 dat je broj svih odgovora po pitanjima, za sve ispitanike; detaljniji prikaz ovih rezultata, za ženske i muške ispitanike posebno, nalazi se u prilogu na kraju rada.

Odnos stava i upotrebe

U ovom delu istraživanja upoređivan je odnos između stava i upotrebe kod ispitanika. Prilikom izvođenja ove korelacije, za deo ankete o upotrebi uzeta je statistika ispitanika u kojoj su isključeni irelevantni odgovori i prazna polja. Kada se ti nevažeci odgovori oduzmu od ukupnog broja odgovora, dobije se nešto drugačiji rezultat od onog koji je naveden u prvom delu analize – da su svi ispitanici upotreбили oblike ženskih nomina agentis u 41% slučajeva (umesto 39% u prvom delu). Dobijena korelacija između stava i upotrebe iznosi 0.38 ($n = 180$, $p < 0.05$). Ova korelacija je statistički značajna, što znači da postoji veza između stava i korišćenja ženskih nomina agentis, odnosno govori nam da ispitanici koji imaju pozitivan stav prema korišćenju ženskih nomina agentis njih koriste u većoj meri nego što to rade oni koji imaju negativan stav.

Posmatrajući upotrebu ispitanika po grupama koje su formirane na osnovu stava dobijaju se sledeći rezultati: ispitanici prve grupe (opšti stav ima vrednost manju od 2.5 – ispitanik tvrdi da teži upotrebi muških nomina agentis) koriste ženske nomina agentis u proseku u 31% slučajeva, ispitanici druge grupe (neutralni stav – vrednost stava između 2.5 i 3.5) u 38% slučajeva, a ispitanici iz treće grupe (opšti stav ima vrednost veću od 3.5 – ispitanik tvrdi da teži upotrebi ženskih nomina agentis) su upotreabili imenicu ženskog roda u proseku u 49% slučajeva. Jasniji prikaz ovog dela dat je u tabeli 3.

Tabela 3. Prosečna upotreba ženskih nomina agentis po grupama formiranim na osnovu stava

	Vrednost opšteg stava		
	Manja od 2.5 (težnja ka upotrebi m.n.a.)	Između 2.5 i 3.5 (neutralan stav)	Veća od 3.5 (težnja ka upotrebi ž.n.a.)
Prosečna upotreba ž.n.a.	31.3%	38.1%	49.1%

Zaključak

Ovim radom je, što se upotrebe ženskih nomina agentis tiče, pokazano da ispitanici koriste ženske oblike u oko 40% slučajeva, što je nešto manje od polovine i manje od procenta upotrebe muških nomina agentis, pa se može zaključiti da su srednjoškolci ipak skloniji upotrebi muških nomina agentis za označavanje osoba ženskog pola. Posmatrajući posebno devojke i mladiće uočena je očekivana razlika – veći je procenat devojaka koje koriste ženske oblike od procenta mladića koji koriste ženske oblike, i to za oko 10%.

Takođe je uočeno da su najfrekventnije imenice u ženskom rodu upravo one koje su u jeziku već uobičajene, verovatno zbog toga što se njihova zanimanja najčešće vezuju za osobe ženskog pola ili se podjednako često vezuju i za muškarce i za žene (*učiteljica, glumica, sekretarica*). Nasuprot njima, kao najfrekventnije imenice u muškom rodu pojavile su se imenice stranog porekla koje se završavaju na *-log*, i koje se u radu Ane Barbatesković iz 2006. godine nisu uopšte pojavljivale u oblicima ženskog roda (*arheolog, psiholog, sociolog*).

Što se stava o upotrebi ženskih nomina agentis tiče, pokazano je da je skoro duplo više ispitanika koji imaju stav da ženske nomina agentis treba upotrebljavati (36%), nego onih koji misle da ne treba (19%), ali ih je ipak manje od polovine ukupnog broja ispitanika. Najveći procenat zauzimaju ispitanici koji imaju neutralan stav o ovom pitanju (46%).

I ovde su uočene razlike između devojaka i mladića. Kod ispitanica je veći procenat onih koje imaju pozitivan stav o upotrebi ženskih nomina agentis od onih koje imaju negativan stav, dok je kod ispitanika situacija obrnuta. Razlika u procentima između pozitivnog i negativnog stava je izraženija kod ispitanica nego kod ispitanika, dok je procenat onih sa neutralnim stavom približno jednak i kod jednih i kod drugih.

Posmatrajući pojedinačna pitanja na nivou svih ispitanika, došlo se do zaključka da je najmanji broj ispitanika koji su imali potpuno negativan stav o upotrebi, kao i onih kojima lično smeta kada se žena oslovljava ili predstavlja imenicom nomina agentis u muškom rodu, odnosno da ispitanici teže upotrebi ženskih oblika, ali ih upotreba muških lično ne pogada.

U poslednjem delu analize dobijena je korelacija između upotrebe i stava o upotrebi ženskih nomina agentis na nivou svih ispitanika koja je statistički značajna i iznosi 0.38. To nam pokazuje da postoji veza između stava i upotrebe, odnosno da ispitanici koji imaju pozitivan stav prema korišćenju nomina agentis u ženskom rodu koriste iste u većoj meri nego oni koji imaju negativan stav.

Zahvalnost. Zahvaljujem se Marku Vladislavljeviću na pomoći oko statističkog dela obrade podataka, kao i mentoru, Jovanu Čudomiroviću.

Literatura

- Barbatesković A. 2006. Upotreba ženskih nomina agentis u dnevnoj štampi. *Petničke sveske*, 61: 433.
- Fekete E. 2008. *Jezičke dournice*, knjiga druga. Beograd: Beogradska knjiga
- Savić S. 1995. Jezik i pol (II), istraživanja kod nas. *Ženske studije*, 2-3: 228.

Milica Đuričić

Use and Attitude About the Use of Feminine Nomina Agentis in the Serbian Language

The aim of this paper was to research the use of feminine nomina agentis and participants' attitudes related to their use. The issue of finding appropriate feminine forms for names of professions and titles in the Serbian language has recently been the subject of much discussion, which is the main reason for conducting this research. 180 high school pupils, 90 girls and 90 boys, were surveyed in order to find out how often they use these feminine forms and what their attitudes about their use are. The survey consisted of two parts. In the first part of the survey the participants were supposed to write the name of a profession where the doer is a female. The second part of the survey consisted of five questions about the participants' opinions on the use of these forms in colloquial speech, the media, etc. The results have been statistically elaborated.

It has been proven that participants use feminine nomina agentis in 39% of cases, masculine nomina agentis in 57%, and both genders in 0.35% of cases. Also, in 3.1% of cases no answer was given, so we can note that masculine nomina agentis are used more than feminine forms when referring to women. Of course, female participants use feminine nomina agentis more often than male participants do, and this difference is statistically significant.

Regarding the attitude, it has been verified that almost twice more participants think that feminine nomina agentis should be used (36%) than those who think that they should not be used (19%). However, the majority of participants have a neutral attitude about the use of these forms (46%). Also, it is noteworthy that most female participants support the use of feminine nomina agentis, whereas the male participants mostly do not.

In the last part of the analysis a statistic correlation between use and attitude was calculated, and it has been established that there is a statistically important correlation between these two. In other words, people who think that feminine nomina agentis should be used use them more than those who think that they should not be used.

